

ΕΞΟΡΚΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΕΞΟΡΚΙΣΤΑΙ

Ἐξορκίζω εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν σημαίνει κάμνω κάποιον νὰ ὀρκισθῆ συνήθως εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ὅτι θὰ εἶπη τὴν ἀλήθειαν, ὅτι θὰ κάμη ἢ δὲν θὰ κάμη καθὼς ἐγὼ θέλω καὶ τὰ τοιαῦτα. Διὰ τοῦτο ὁ ἐξορκισμὸς εἶναι ὁ φοβερώτερος ὄρκος, ὁ ὁποῖος ἐπιβάλλεται ἀναγκαστικῶς εἰς τὸν ἄλλον.¹ Ἄφοῦ δὲ ὁ ἄνθρωπος τὸν φοβεῖται καὶ κάμνει κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἐξορκίζοντος, πολὺ περισσότερον ὁ ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ διάβολος, ὁ ὁποῖος τρέμει καὶ ἂν μόνον ἀκούσῃ τὸ ὄνομά του, θὰ ἀναγκασθῆ ἀμέσως νὰ ἀφήσῃ τὸ μέρος, ὅπου εὐρίσκεται, καὶ νὰ φύγῃ μακρὰν, καθὼς ἐπιθυμεῖ ἐκεῖνος ποῦ τὸν ἐξορκίζει. Αὐτὴ εἶναι ἡ θρησκευτικὴ βάσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐστηρίχθησαν τὴν πρώτην φορὰν οἱ Ἑβραῖοι καὶ ἐσκέφθησαν νὰ χρησιμοποιοῦν τὸν ἐξορκισμὸν καὶ ἐναντίον τοῦ διαβόλου διὰ νὰ τὸν διώξουν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον. Ἀργότερα ὅμως κατ' ἐπίδρασιν τῶν διαφόρων μαγικῶν πράξεων τῶν ἄλλων ἀνατολικῶν λαῶν, τὰς ὁποίας ἐχρησιμοποιοῦσαν οὗτοι διὰ τὸν ἴδιον σκοπὸν, ὁ καθαρῶς θρησκευτικὸς ἐξορκισμὸς προσέλαβε καὶ μαγικὰ στοιχεῖα. Ἐπειδὴ δὲ ὅλαι αἱ μαγικαὶ καὶ μυστηριώδεις ἐνέργειαι χρειάζονται καὶ ἀνθρώπους εἰδικούς, διὰ τοῦτο κατ' ἀνάγκην ἐσηματίσθη καὶ ἰδιαιτέρα τάξις ἀνθρώπων, τῶν λεγομένων ἐξορκιστῶν, οἱ ὁποῖοι ἐσπούδαζαν τὴν μαγικὴν τέχνην καὶ εἶχαν ὡς ἐπάγγελμα, καθὼς οἱ γόητες καὶ μάγοι τῶν ἄλλων ἀνατολικῶν λαῶν, νὰ γυρίζουν πόλεις καὶ χωρία τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς λοιπῆς Ἀνατολῆς ὡς πλανόδιοι ἰατροὶ καὶ νὰ θεραπεύουν τοὺς σεληνιαζομένους, παράφρονas, μανιακοὺς καὶ γενικῶς ὅλους τοὺς πάσχοντας ἀπὸ νοσήματα ψυχικά, τὰ ὁποῖα ὡς προερχόμενα ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν πονηρῶν πνευμάτων δὲν ἠμποροῦσαν νὰ θεραπευθοῦν μὲ τὰ συνηθισμένα μέσα τῆς ἰατρικῆς τέχνης. Διὰ νὰ θεραπεύσουν τὸν δαιμονιζόμενον οἱ ἐξορκισταὶ ἐπροσπαθοῦσαν νὰ διώξουν τὸ δαιμόνιον ὅχι μόνον μὲ τὴν ἀπλὴν ἐπίκλησιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ ἢ κανενὸς ἄλλου μεγάλου καὶ θείου ἀνθρώπου, τὸ ὁποῖον θὰ ἠμποροῦσε νὰ κάμη κάθε ἄνθρωπος καὶ δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἀνάγκη ἰδιαιτέρου ἐξορκιστοῦ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀπαγγελίαν ὠρισμένων ἐξορκιστικῶν εὐχῶν καὶ τὴν χρησιμοποίησιν ἰδιαιτέρων μαγικῶν μέσων. Αὐτὰ δὲ ἀκριβῶς ἀποτελοῦσαν τὸ μυστικὸν τῆς τέχνης των.

Κατὰ τὴν παράδοσιν, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Ἰώσηπος,² πρῶτος ὁ Σολομὸν ἔμαθεν ἀπὸ τὸν Θεὸν τὴν ἐξορκιστικὴν τέχνην διὰ τὴν ὠφέλειαν τῶν δαιμονιζομένων, ἔγραψεν εὐχὰς καὶ ὠρισε τρόπον ἐξορκισμοῦ, οἱ δὲ ἐξορ-

¹ Πβλ. Γενέσ. 24,3 — Ματθ. 26,63.

² Ἑβραϊκ. Ἀρχαιολ. 8, 2, 5.

κιστάι ἐγνώριζαν τὴν τέχνην κατὰ παράδοσιν ἀπὸ τὸν ἴδιον. Ὁ τρόπος τοῦ ἐξορκισμοῦ ἦτο ὁ ἑξῆς. Ἐπλησίαζαν εἰς τὴν μύτην τοῦ δαιμονιζομένου δαχτυλίδι, τὸ ὁποῖον εἶχε κάτω ἀπὸ τὸν σφραγιδόλιθον ρίζαν μαγικοῦ φυτοῦ ἀπὸ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ὥρισεν ὁ Σολομών, ἦτο δὲ περιφημον διὰ τὴν ἀποτελεσματικὴν ἐνέργειαν τὸ φυτὸν βαάρας.¹ Ὄταν δὲ τὸ δαιμόνιον μὴ ὑποφέρων τὴν ὄσμήν του ἔφηνεν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος καὶ ἔπεφτε λιπόθυμος, ἔλεγαν ὠρισμένην εὐχὴν τοῦ Σολομῶντος καὶ τὸ ἐξώρριζαν εἰς τὸ ὄνομά του νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ πλέον εἰς αὐτόν.

Ἡ χρησιμοποίησις μαγικοῦ φυτοῦ στηρίζεται εἰς τὴν δοξασίαν ὅτι τὰ δαιμόνια δὲν ἠμποροῦν νὰ ὑποφέρουν τὰς βαρεῖας ἐν γένει ὄσμας εἴτε φυτῶν εἴτε καιομένων οὐσιῶν. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰουστίνου² οἱ ἔθνικοὶ γόητες ἐχρησιμοποιοῦσαν θυμιάματα καὶ καταδέσμους διὰ νὰ διώξουν τὰ δαιμόνια, εἰς δὲ τὴν Διαθήκην τοῦ Σολομῶντος, ἡ ὁποία ἐγράφη μὲν κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον, περιέχει ὅμως δοξασίας ἀνατολικὰς, τὸ δαιμόνιον Ἀσμοδαῖος ὁμολογεῖ ὅτι διώκεται μὲ τὸν καπνὸν τοῦ συκωτιοῦ καὶ τῆς χολῆς τοῦ ψαριοῦ γλάνου, ὅταν καίωνται εἰς κάρβουνα μυρικής.³ Ἀπὸ τοὺς ἀνατολικούς λαοὺς ἡ δοξασία μετεδόθη καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα ζήσας Παχώμιος Ρουσάνος⁴ ἀγανακτεῖ ἐναντίον τῶν συγχρόνων χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι, ὅταν ἐπῆγαιναν ὡς προσκυνηταὶ εἰς μοναστήριον, προτοῦ πίνουν νερὸ ἀπὸ τὴν πηγὴν του, τὸ ἐθυμιάζαν διὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἱαματικὴν δύναμιν. Ἐλησμόνησαν πλέον ὅτι κατὰ συνήθειαν ἐκτελοῦσαν μαγικὴν πρᾶξιν διὰ νὰ φύγουν τὰ πονηρὰ πνεύματα, τὰ ὁποῖα ἐμφωλεύουν εἰς τὰς πηγάς. Ἐρωτᾷ δὲ μὲ ἀπορίαν ὁ ὀρθολογιστὴς μοναχὸς πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐξηγησῇ τὴν δύναμιν τὸ νερὸ τῶν μοναστηρίων, ἀφοῦ ἀρρωστένουν καὶ οἱ καλόγηροι, οἱ ὁποῖοι πίνουν πάντοτε ἀπ' αὐτό; Καὶ μέχρι σήμερον ὁ ἑλληνικὸς λαὸς πιστεύει ὅτι τὰ θυμιάματα καὶ αἱ δυσώδεις ὄσμαὶ ἀποδιώκουν τὰ δαιμόνια, εἰς πολλὰ δὲ μέρη καίουν θυμιάμα πρῶι καὶ βράδῃ εἰς τὰ σταυροδρόμια, ὅπου συνήθως συχάζουν τὰ πονηρὰ πνεύματα, διὰ νὰ θεραπευθοῦν οἱ δαιμονιζόμενοι.⁵ Συνήθειαι δὲ εἶναι αἱ ἐξορκιστικαὶ φράσεις «τὸν ξορκίζω ὅπως ὁ διάβολος τὸ λιβάνι» καὶ «τὸν ξορκίζω μὲ τὸν ἀπήγανον» λεγόμεναι ἐπὶ προσώπου, τὸ ὁποῖον ἀποστρεφόμεθα, ὅπως ὁ διάβολος ἀποστρέφεται τὸ λιβάνι καὶ τὸν ἀπήγανον φυτὸν γνωστὸν διὰ τὴν βαρεῖαν ὄσμήν

¹ Ἰωσήφ. Ἰουδαϊκ. Πόλεμ. 7, 6, 3.

² Πρὸς Τρύφων. 85.

³ Migne (patr. gr.) 122, 1324.

⁴ «Πρὸς τοὺς ἑλληνίζοντας καὶ τὰ θεῖα μυστήρια βεβηλοῦντας» ἐν Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος 1, 106 κέξ.

⁵ Rouquerville, Voyage de la Grèce, Paris 1826, 6, 143 — N. Πολίτου, Μελέτη ἐπὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, ἐν Ἀθήναις 1871, σελ. 458. Παραδόσεις 1, 326 καὶ 2, 858.

του. Πολλοὶ πιστεύουν ὅτι ἀποφεύγει ὁ διάβολος τὸ λιβάνι ὡς πρᾶγμα ἱερόν. Ἡ γνώμη αὕτη ἐγεννήθη πολὺ ἀργότερα, ἀφοῦ ἐλησμονήθη ἡ πρώτη καὶ κυρία δοξασία ὅτι τὰ δαιμόνια ἀποστρέφονται τὰς δσμάς.

Ἐκτὸς τῶν θυμιαμάτων καὶ τῶν δσμῶν ἐχρησιμοποιοῦσαν οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ ὡς μαγικὸν μέσον ἐξορκισμοῦ καὶ τὸ φύσημα. Οἱ Βαβυλώνιοι μάγοι, ἀφοῦ συνεκέντρωναν εἰς ἓνα μέρος ὅλα τὰ φεΐδια ὠρισμένης περιφερείας με ἐξορκισμοὺς καὶ με τὴν δσμὴν θειαφιοῦ καὶ ρητίνης, τὰ ἐφυσοῦσαν καὶ με τὸ πρῶτον φύσημα ἀμέσως ἐκαίοντο ὅλα καὶ ἐξηφανίζοντο.¹ Εἶναι ὅμως ἀναμφισβήτητον ὅτι καὶ εἰς τὸ φύσημα ὡς μαγικὸν μέσον ὑπόκειται ἡ δσμὴ ὄχι φυτοῦ ἢ ἄλλης καιομένης οὐσίας, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ στόματος. Ἀπὸ τὴν χρῆσιν τοῦ δυσώδους φυσήματος ὡς ἐξορκιστικοῦ μέσου ἐξηγεῖται καὶ τὸ ἀμίμητον σατυρικὸν ἐπίγραμμα τοῦ Λουκιανοῦ εἰς ἐξορκιστὴν

*δαίμονα πολλὰ λαλῶν ὀζόστομος ἐξορκιστῆς
ἐξέβαλ' ὄχ ὄρκων, ἀλλὰ κόπρων δυνάμει.²*

Οἱ Ἑβραῖοι ἐξορκισταὶ δὲν περιορίζοντο μόνον εἰς τὰ μαγικὰ μέσα τῆς Σολωμονικῆς, ἀλλὰ μετεχειρίζοντο καὶ κάθε ἄλλο ὄνομα ὑπερφουστὸς ἀνθρώπου, τὸ ὁποῖον ἦτο ἱκανὸν νὰ φυγαδεύσῃ τὰ δαιμόνια. Οὕτως ἐξηγεῖται τὸ γεγονός ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπεκαλοῦντο καὶ τὸ ἰδικόν του ὄνομα ὡς μέσον ἐξορκιστικόν, διότι ἐβλεπαν τὰ πολλὰ θαύματά του ἐπὶ τῶν δαιμονιζομένων.³ Τὸ ἴδιον ἐγένετο καὶ κατόπιν ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ. Εἰς τὴν Ἔφεσον ἐπτά ἐξορκισταί, υἱοὶ τοῦ ἀρχιερέως Σκευᾶ, ἀφοῦ ἔμαθαν ἀπὸ τὸ κήρυγμα τοῦ Παύλου τὰ κατὰ τὸν Ἰησοῦν καὶ τὴν θαυματουργὸν δύναμιν τοῦ ὀνόματός του, ἤρχισαν νὰ λέγουν εἰς τοὺς δαιμονιζομένους τὸν ἐξορκισμὸν «ὄρκίζομεν ὑμᾶς τὸν Ἰησοῦν, ὃν Παῦλος κηρῦσσει». Κάποτε ἀφοῦ τὸν εἶπαν, τοὺς ἀπεκρίθη τὸ δαιμόνιον διὰ τοῦ στόματος τοῦ ἀνθρώπου «τὸν Ἰησοῦν γινώσκω καὶ τὸν Παῦλον ἐπίσταμαι, ὑμεῖς δὲ τίνας ἐστέ;» Ἀμέσως δὲ τοὺς ἐπετέθη ὁ μανιακὸς με τὴν δσμὴν καὶ δύναμιν, ὥστε μόλις κατώρθωσαν νὰ σωθοῦν φεύγοντες γυμνοὶ καὶ τραυματισμένοι.⁴

*

Ἐπειδὴ δὲ ἡ πρώτη χριστιανικὴ κοινωνία ἐσχηματίσθη ἀπὸ Ἑβραίους, οἱ ὁποῖοι ἐπίστευσαν εἰς τὸν Χριστόν, ἡ τάξις τῶν ἐξορκιστῶν ἀπὸ τὴν ἐβραϊκὴν κοινωνίαν μετεφέρθη καὶ εἰς τὴν χριστιανικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἔπαυσεν

¹ Λουκιαν. Φιλοψευδ. 12.

² Anthol. Palat. 11, 427.

³ Μάρκ. 9, 38 «Ἐφῆ αὐτῷ ὁ Ἰωάννης, εἶδομέν τινα ἐν τῷ ὀνόματί σου ἐκβάλλοντα δαιμόνια καὶ ἐκωλύομεν, ὅτι οὐκ ἠκολούθει ἡμῖν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν, μὴ κωλύετε αὐτόν, οὐδεὶς γάρ ἐστιν, ὅς ποιήσει δύναμιν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου καὶ δυνήσεται ταχὶ κακολογήσαί με». Πβλ. Ματθ. 12, 27 καὶ Λουκ. 11, 19.

⁴ Πράξ. Ἀποστόλ. 19, 13 κέξ.

ἡ συνήθεια τῶν ἐξορκισμῶν. Ἡ ἐκκλησία κατέταξε τοὺς ἐξορκιστὰς εἰς τὸν κατώτερον κληρὸν, ὁ ὁποῖος περιελάμβανε ἐκτὸς αὐτῶν τοὺς ὑποδιακόνους, θυρωροὺς, ἀναγνώστας, ἀκολούθους καὶ ψάλτας. Ὅλοι αὐτοὶ ὠρίσθησαν διὰ τὰς κατωτέρας ὑπηρεσίας τῆς ἐκκλησίας, ἐνῶ διὰ τὰ ὑψηλότερα λειτουργήματα ὠρίσθη ὁ λεγόμενος ἀνώτερος κληρὸς περιλαμβάνων τοὺς βαθμοὺς τοῦ διακόνου, πρεσβυτέρου καὶ ἐπισκόπου.¹ Εἰς τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν οἱ ἐξορκισταί, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο καὶ ἐπορκισταί καὶ ἐφορκισταί, εἶχαν καθαρῶς θρησκευτικὸν χαρακτῆρα. Ἐλάμβαναν τὸ χάρισμα τῆς ὑπηρεσίας διὰ χειροθεσίας τοῦ ἐπισκόπου,² εἶχαν δὲ καθήκον νὰ διαβάζουν εἰς τοὺς δαιμονιζομένους, τοὺς συνήθως λεγομένους ἐνεργουμένους, τὰς ὠρισμένας τῆς ἐκκλησίας ἐξορκιστικὰς εὐχὰς χωρὶς νὰ χρησιμοποιοῦν κανέν ἀπολύτως μαγικὸν μέσον καθὼς οἱ Ἑβραῖοι ἐξορκισταί. Τοῦτο δὲν ἐπετρέπετο, διότι ἡ ἐκκλησία ἀπολύτως καταδικάζει τὴν μαγειάν. Κατὰ ταῦτα ἐξορκισμὸς καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησίαν σημαίνει τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ πονηρὸν πνεῦμα διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἰουστίνος κάμνει σαφῆ διάκρισιν τῶν Χριστιανῶν ἐξορκιστῶν ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους ἐξορκιστὰς καὶ ὄλους τοὺς ἄλλους ἐθνικοὺς γόητας καὶ μάγους, διότι οἱ μὲν πρῶτοι ἐξορκίζοντες εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπέτασσαν καὶ ἐνικοῦσαν κάθε δαιμόνιον, ἐνῶ οἱ δεύτεροι ἐξορκίζοντες μὲ θυμιάματα καὶ καταδέσμους δὲν κατάρθωναν τίποτε.³

Ἀργότερα, ἄγνωστον ὅμως πότε, ἡ ἐκκλησία ἀνέθεσεν εἰς τοὺς ἐξορκιστὰς καὶ τὸ καθήκον νὰ κατηγοῦν τοὺς εἰδωολάτρας,⁴ οἱ ὁποῖοι ἤθελαν νὰ δεχθῶν τὸν χριστιανισμόν. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ τοὺς ἐμάθαιναν νὰ λέγουν κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ βαπτίσματος τοὺς εἰδικοὺς ἐξορκισμοὺς πρὸς δὴλωσιν ὅτι ἀποκηρύττουν ὀριστικῶς τὰς δοξασίας καὶ συνηθείας τῆς εἰδωολατρείας. Αὐτὴν τὴν συμβολικὴν σημασίαν δυνάμεθα νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τοὺς ἐξορκισμοὺς τοῦ βαπτίσματος, οἱ ὁποῖοι ἀκολούθως ἐπεκράτησαν ὀριστικῶς λεγόμενοι καὶ εἰς τὸ βάπτισμα τῶν νηπίων ἀπὸ τοὺς ἀναδόχους, διότι αὐτοὶ ἐξ ὀνόματός των προβαίνουν εἰς τὴν ὁμολογίαν τῶν δογμάτων τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Διὰ τοῦτο δὲ διὰ κάθε κακίαν τῶν ἀναδεκτῶν εὐθύνονται ἐκτὸς τῶν γονέων καὶ αὐτοί, διότι δὲν ἐφρόντισαν καθὼς ἔπρεπε διὰ τὴν χριστιανικὴν ἀνατροφὴν των.

Εἶναι ἄγνωστον πότε κατηγορήθη ἡ τάξις τῶν ἐξορκιστῶν εἰς τὴν ἀνατο-

¹ Ἰουστίν. πρὸς Τρύφων. 76 καὶ 85. — Εὐσεβ. Ἐκκλησ. Ἱστορ. 6, 43, 11 καὶ 14. 8, 6, 9 — Γρηγορ. Ναζιανζ. Λειτουργ. ἐν Migne 36, 713 — Ἀποστολ. Διαταγ. Migne 1, 1121 — Συνόδου Λαοδικ. Καν. 24, Ἀντιοχ. 10 — Δ. Κυριακοῦ, Ἐκκλησ. Ἱστορ. 1, 198.

² Συνόδ. Λαοδικ. Καν. 26.

³ Πρὸς Ἰούφω. 85. Ἀπολογ. 2, 6.

⁴ Συνόδ. Λαοδ. Καν. 26.

λικὴν ἐκκλησίαν. Καὶ ἀναφέρεται μὲν εἰς μίαν διάταξιν τῶν Βασιλικῶν Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου,¹ διὰ τῆς ὁποίας ἀπαλλάσσονται ἀπὸ ὠρισμένας πρὸς τὸ κράτος ὑποχρεώσεις οἱ πρεσβύτεροι, διάκονοι, ἐξορκισταί, ἀναγνώσται καὶ ὀστιάριοι, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι καὶ ἀπόδειξις ὅτι ὑφίστατο τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ 10^{ου} αἰῶνος, διότι τὰ Βασιλικά περιέχουν διατάξεις καὶ τῶν προγενεστέρων αὐτοκρατόρων. Μετὰ τὴν κατάργησίν της τὰ καθήκοντα τῶν ἐξορκιστῶν ἀνέλαβαν οἱ ἱερεῖς. Ἀπεναντίας εἰς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν καὶ σήμερα ἀνήκοντες εἰς τὸν κατώτερον κλῆρον καὶ ἔχοντες τὰ ἴδια καθήκοντα, μὲ τοὺς ἀρχαίους ἐκτὸς μίᾳ ἐξαιρέσεως ὅτι τοὺς ἐξορκισμοὺς τοῦ βαπτίσματος διαβάζει ὁ ἱερεὺς. Οἱ ἐξορκισμοὶ ὡς μία ἀναγκαία ἐκδήλωσις τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος ἦσαν βαθύτερα ριζωμένοι εἰς τὴν συνείδησιν τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι τὸν 17^{ον} αἰῶνα ἐγένετο σφοδρὰ συζήτησις μεταξὺ τῶν Καθολικῶν καὶ Λουθηρανῶν θεολόγων, ἃν οἱ ὀπαδοὶ τῆς παπικῆς ἢ προτεσταντικῆς ἐκκλησίας ἤμπορῶν καλύτερα νὰ ἐξορκίζον τὰ πονηρὰ πνεύματα.

*

Ἐφοῦ ἡ ἐκκλησία ὥρισε τὴν τάξιν τῶν ἐξορκιστῶν, ἦτο φυσικὰ ὑποχρεωμένη νὰ ὀρίσῃ καὶ ἐνιαίου τύπου ἐξορκιστικὰς εὐχάς. Αἱ πρῶται ὅμως ἀπλᾶ εὐχαί, διὰ τῶν ὁποίων ἐξητεῖτο ἡ θεία ἀντίληψις πρὸς θεραπείαν τοῦ ἀσθενοῦς, δὲν ἔμειναν ἀμετάβλητοι. Ἐγιναν ἀπὸ μεταγενεστέρους συνεχεῖς προσθήκαι, ὥστε ἔλαβαν τὴν ἐκτενῆ μορφήν, τὴν ὁποίαν ἔχουν σήμερα. Δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἐγράφησαν εἰς μίαν ἐποχὴν. Ἀποδίδονται μὲν εἰς τὸν Μέγαν Βασίλειον καὶ Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον, μερικὰ δὲ ἀποσπάσματα φέρονται καὶ εἰς τὸ ὄνομα Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ Ἐπιφανίου, ἀλλά, ἂν καὶ δὲν δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ σοβαρῶς ἡ γνησιότης τῶν χαρακτηριζομένων ὡς ὑποβολιμαίων, καθὼς θέλει νὰ πιστεῦῃ ὁ Κρουμπάχερ,² ἤμπορεῖ ὅμως νὰ ὑποστηριχθῇ μὲ πολλὴν πιθανότητα ὅτι οἱ μεταγενέστεροι Βυζαντινοὶ ἔκαμαν πολλὰς προσθήκας. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ μετὰ τὰς προσθήκας οὐδέποτε ἔπανσαν νὰ τοὺς ἀποδίδουν εἰς τοὺς μεγάλους τούτους πατέρας τῆς ἐκκλησίας, διὰ νὰ διατηροῦν τὸ κῦρὸς τῶν. Συνέβη δηλαδὴ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὅ,τι μὲ τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐπέγραφαν τὰ συγγράμματά των μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Πλάτωνος ἢ Δημοσθένους ἢ Λουκιανοῦ διὰ νὰ ἔχουν μεγαλύτερον κῦρος καὶ ἀποκτήσουν μεγαλύτεραν διάδοσιν. Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι ἐξορκισμοὶ ὑπὸ τὸν τύπον ἱστορικῶν ἐπιδῶν ἀποδιδόμενοι εἰς τοὺς ἁγίους μάρτυρας Τρύφωνα, Μάμαντα καὶ Μόδεστον. Ὁ πρῶτος εἶναι διὰ τὰ ἀμπέλια, χωράφια καὶ κήπους πρὸς καταστροφὴν τῶν

¹ 1, 3, 5.

² Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Γεωργίου Σωτηρίου, ἐν Ἀθήναις 1900, τόμ. 2, 427.

βλαπτικῶν ἐντόμων τῆς γεωργίας, οἱ δὲ ἄλλοι διὰ τὰ κτήνη, ὅταν προσβάλλωνται ἀπὸ λοιμώδεις ἀσθενείας. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ μὲν ἅγιος Τρύφων θεωρεῖται καὶ ὡς προστάτης τῆς γεωργίας, ὁ δὲ Μάμας καὶ Μόδεστος τῆς κτηνοτροφίας.

Προκειμένου περὶ χρονολογίας τῶν ἐξορκισμῶν μόνον περὶ τῆς ἐξορκιστικῆς ἀποστροφῆς κατὰ τὸ βάπτισμα «ἀποτάσσομαι τῷ Σατανᾷ καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ καὶ πᾶσι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ καὶ πάσῃ τῇ λατρείᾳ αὐτοῦ καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ αὐτοῦ» δύναται νὰ λεχθῇ μὲ βεβαιότητα ὅτι εἶναι τοῦ 4^{ου} αἰῶνος ἢ καὶ προγενεστέρα αὐτοῦ. Καὶ εἰς αὐτὴν ἔγιναν μεταγενέστεραι προσθήκαι, διότι ὑπὸ τοῦ Χρυσοστόμου, εἰς τὸν ὁποῖον στηριζόμεθα διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς κατὰ προσέγγισιν χρονολογίας, ἀναφέρεται συντομωτέρα ὡς ἑξῆς «ἀποτάσσομαί σοι, Σατανᾷ, καὶ τῇ πομπῇ σου καὶ τῇ λατρείᾳ σου καὶ συντάσσομαί σοι, Χριστέ». Ὁ ἱερός πατήρ τῆς ἐκκλησίας συνιστᾷ νὰ τὴν λέγῃ κάθε χριστιανὸς εἰς δύο περιστάσεις, πρῶτον ὅταν μετανοῇ διὰ τὴν ἁμαρτωλὴν ζωὴν του καὶ ἀποφασίζῃ νὰ μὴ ἐπαναλάβῃ πλέον αὐτὴν καὶ δεύτερον ὅταν φεύγῃ τὸ πρῶτον ἀπὸ τὴν οἰκίαν του μεταβαίνων εἰς τὴν καθημερινὴν ἐργασίαν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡμεῖς συνηθίζομεν νὰ λέγωμεν κάποιαν σύντομον εὐχὴν ἢ νὰ κάμνωμεν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ. Ἀπὸ τὰ λεγόμενα τοῦ Χρυσοστόμου δύναται κανεὶς νὰ συμπεράνῃ ὅτι ὁ ἐξορκισμὸς αὐτὸς ἀνεκαθεν εἶχεν ἔννοιαν ἀλληγορικὴν, καθὼς ἐλέχθη ἄνωτέρω, κατὰ δὲ τὸ βάπτισμα ὁ ἀνάδοχος λέγων αὐτὸν καθ' ὑποτύπωσιν τοῦ ἱερέως ὑπόσχεται ἕξ ὀνόματος τοῦ βαπτιζομένου βρέφους ὅτι μετὰ τὴν ἐνηλικίωσιν θὰ διατελῇ μακρὰν τοῦ Σατανᾷ, δηλαδὴ τῶν κακῶν ἔργων, ἐμμένων πάντοτε εἰς τὴν ἀρετὴν.

Ὁ μόνος σκοπὸς τῶν ἐξορκισμῶν ἦτο κατ' ἀρχάς, καθὼς εἶπαμεν, ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ ψυχικὸν νόσημα διὰ τῆς θείας ἐνεργείας. Ἀργότερα ὅμως ἔγινε συνθετώτερος, διότι βαθμηδὸν καὶ ἡ δοξασία τῆς δαιμονικῆς ἐπιδράσεως ἐπεξετάθη εἰς ὅλους τοὺς πάσχοντας ψυχικῶς καὶ ἠθικῶς, πρὸς τούτους δὲ καὶ εἰς τὰ ἄψυχα πράγματα. Τοιοῦτοτρόπως ὁ πλεονέκτης, ὁ φιλάργυρος, ὁ ἀκατάστατος, ὁ ψεύστης, ὁ ὑπερήφανος, ὁ ἀλαζών, ὁ μέθυσος, ὁ ὀργίλος, ὁ φιλόνεικος, ὁ φιλήδονος, ὁ λαίμαργος, πρὸς τούτους δὲ οἱ ἀσχολούμενοι εἰς μαγικὰς πράξεις, καθὼς τὴν ἀστρομαντείαν, ἀστρολογίαν, νεκρομαντείαν, ὄρνεοσκοπίαν καὶ τὰ κοινὰ ξόρκια, ὅλοι αὐτοὶ νομίζονται ὅτι ἐνεργοῦν κατ' ἐπιταγὴν τῶν πονηρῶν πνευμάτων. Ἀναλόγως δὲ τῆς ἠθικῆς ἢ πνευματικῆς παθήσεως ὀνομάζεται καὶ τὸ δαιμόνιον μὲ ποικίλα ὀνόματα, καθὼς πνεῦμα πλεονεξίας, πνεῦμα ψεύδους, δαιμόνιον φιλάργυρον, φιλόχρυσον, ἀκατάστατον, τυφωνικόν, φιλόνεικον, ἡδονικόν καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

Καὶ ἐδῶ δύναται κάλλιστα νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ ἀλληγορικὴ σημασία τοῦ πονηροῦ πνεύματος ἐκφράζοντος τὴν τᾶσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ κακόν. Ἄν ὅμως θέλῃ κανεὶς νὰ ἐλάβῃ τὴν λέξιν εἰς τὴν κυρίαν τῆς σημασίας, πρέπει ἐξάπαντος, διὰ νὰ μὴ ὑποπέσῃ εἰς σφαλερὰ συμπεράσματα, νὰ γνω-

ρίζη ὅτι ἡ ἐπέκτασις τῆς κυριαρχίας τοῦ πονηροῦ πνεύματος δὲν προῆλθεν ἀπὸ τὴν ἐπίσημον διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἀπὸ τὰς αὐστηρὰς ἀρχὰς τῶν μοναχῶν, ἔπειτα δὲ ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐπφδῶν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν γοητειῶν τῶν ἀνατολικῶν λαῶν. Εἰς τὴν μοναχικὴν τάξιν ἐγεννήθη ἡ δοξασία ὅτι διὰ τὸ νὰ φανῇ ὁ ἄνθρωπος καὶ πρὸ πάντων ὁ μοναχὸς εὐάρεστος εἰς τὸν Θεὸν πρέπει νὰ ὑποβληθῇ ἐκουσίως εἰς σωματικὰς στερήσεις καὶ κακουχίας. Αἱ φυσικώτεροι, ἀλλὰ καὶ ἀθωότεροι σωματικαὶ ἐπιθυμίαι ἐνομιζόντο ὅτι γεννῶνται κατ' ἐπίδρασιν τοῦ Σατανᾶ. Ἡ ἐπιθυμία πρὸς ἓνα ὄριμον καρπὸν, λόγου χάριν τὰ σταφύλια, τὸ χάσμημα, τὸ ὁποῖον φανερῶναι κάποιαν νωθρότητα τοῦ σώματος καὶ ἔλλειψιν διαυγοῦς διανοίας, ὁ γλυκὸς ὕπνος, ὅστις παρουσιάζεται εἰς τὸ κουρασμένο σῶμα κατὰ τὸ διάστημα μακρᾶς ὁλονυκτίου ἀκολουθίας, ὅλ' αὐτὰ εἶναι πειρασμοὶ τοῦ Σατανᾶ, ὅστις θέλει νὰ κάμη τὸν μοναχὸν λαίμαργον, νὰ τὸν κάμη φίλον τοῦ ὕπνου διὰ τὸ παραμελήσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων. Τὰ συναξάρια τῶν ἀσκητῶν μᾶς παρουσιάζουν διαρκῆ τὸν πόλεμον μεταξύ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ πνεύματος. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποὺ ἀρνεῖται τὰ ἐγκόσμια ὁ μοναχὸς καὶ κλείνεται εἰς τὸ μοναστήριον ἢ πηγαίνει εἰς τὴν ἔρημον διὰ τὸ ἀσκητεύσῃ μέχρι τοῦ θανάτου πρέπει διαρκῶς νὰ ἀγρυπνῇ διὰ τὸ ἀποκρούσῃ τὰς δολίαις ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις μεταμορφώνεται κατὰ τὰς περιστάσεις εἰς ποικίλας μορφὰς καὶ σχήματα, καθὼς ὁ Πρωτεὺς τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, διὰ τὸ νὰ τὸν παρασύρῃ εἰς τὴν ἁμαρτίαν κατὰ ἓνα οἰονδήποτε τρόπον. Ἡ δὲ ἐπίδρασις τῶν ἐπφδῶν τῆς εἰδωλολατρείας φαίνεται καλῶς εἰς τὴν δοξασίαν ὅτι καὶ εἰς τὰ ἄψυχα πράγματα ἐπεκτείνεται ἡ κυριαρχία τοῦ κακοῦ. Ἐδῶ ἀνήκουν τὰ στοιχειωμένα οἰκοδομήματα τῆς λαϊκῆς δοξασίας, αἱ οἰκίαι, τὰς ὁποίας ἐνοχλοῦν πονηρὰ πνεύματα, τὰ πηγάδια, τὰ ὁποῖα θυμιάζονται διὰ τὸ νὰ ἀπαλλαγῶν ἀπὸ τὰ πονηρὰ πνεύματα καὶ τὰ τοιαῦτα. Εἰς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία κάμνει χρῆσιν τοῦ ἄλατος κατὰ τὸ βάπτισμα, ὁ ἱερεὺς ἐξορκίζει τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ποὺ ὑπάρχει εἰς αὐτὸ νὰ φύγῃ καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐξορκιστικὴν εὐχὴν ρίχνει ὀλίγον εἰς τὸ στόμα τοῦ βρέφους διὰ τὸ νὰ ἐξῆ ἄλας σοφίας καὶ ἔξιλασμὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον. Δὲν γνωρίζω ἂν ἡ δυτικὴ ἐκκλησία ἐδημιούργησε τὸ ἔθιμον τοῦτο στηρικθεῖσα εἰς τὸ ρητὸν τοῦ εὐαγγελίου «ἦμεῖς ἐστε τὸ ἄλας τῆς γῆς»¹ καθὼς συνήθως λέγεται καὶ φαίνεται ἐν μέρει καὶ ἀπὸ τὴν συμβολικὴν σημασίαν, ἡ ὁποία ἐδόθη εἰς αὐτό, ὅπως ἴσως ὅμως εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ πρώτη ἀρχὴ του ἀνάγεται εἰς λαϊκὰς ἐπφδάς, ὅπου τὸ ἄλας ἀποτελεῖ σπουδαῖον στοιχεῖον. Ὁ Παχώμιος Ρουσάνος διηγείται ὅτι παρειρεθὲς κάποτε εἰς βάπτισμα ὀρθοδόξων εἶδε τὴν μαμμὴν νὰ ρίζη εἰς τὸ νερὸ τῆς κολυμβήθρας ἄλας,² ὁ δὲ σημερινὸς ἑλλη-

¹ Ματθ. 5, 18.

² ἄνωτ. σελ. 109.

κὸς λαὸς εἰς τὸν ἔξορκισμὸν τῆς βασκανίας διαλύει τρεῖς κόκκους ἄλατος εἰς τὸ νερό, μὲ τὸ ὁποῖον ραίνει τὸν βασκαμμένον, καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας περιστάσεις χρησιμοποιοεῖ αὐτὸ ὡς μέσον ἀποτρεπτικὸν τοῦ κακοῦ.

*

Ἡ ἐπίδρασις τῶν εἰδωλολατρικῶν ἐπωδῶν ἐπὶ τοὺς ἀπλουστάτους καὶ πολὺ περιορισμένης χρήσεως χριστιανικοὺς ἔξορκισμοὺς ἦτο κακὸν ἀναπόφρευκτον, διότι οἱ εἰδωλολάτραι καὶ ὅταν ἔγιναν χριστιανοὶ δὲν ἔπαυσαν νὰ τὰς χρησιμοποιοῦν. Τὴν μητρικὴν του γλῶσσαν τὴν λησμονεῖ ὁ ἄνθρωπος πρὸ πάντων ὅταν εὐρεθῇ μέσα εἰς ξένον γλωσσικὸν περιβάλλον. Ἐντὸς τῆς δευτέρας ἢ τὸ πολὺ τῆς τρίτης γενεᾶς οἱ ἀπόγονοὶ του ὁμιλοῦν ὡς μητρικὴν πλεόν τὴν ξένην. Ἐπίσης καὶ τὴν θρησκείαν του ἀρνεῖται καὶ δέχεται ἄλλην, ὅταν πεισθῇ ὅτι αὐτὴ εἶναι καλυτέρα ἢ ἀναγκασθῇ ἀπὸ ἀνωτέραν βίαν. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιον καὶ εἰς μερικὰς ἄλλας ἐκδηλώσεις τοῦ ψυχικοῦ βίου, τὰς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας καὶ γενικῶς τὰ λεγόμενα ἔθιμα. Διάφοροι λόγοι ψυχολογικοί, θρησκευτικοί, κοινωνικοί, βιωτικοί καὶ λοιποὶ γίνονται αἰτία εἰς μερικὰς περιστάσεις νὰ γεννηθοῦν ὄρισμένα συνήθειαι, αἱ ὁποῖαι ἐπαναλαμβάνόμεναι τακτικὰ, ἐφόσον ὑφίστανται καὶ τὰ ἀρχικὰ αἷτια τῆς δημιουργίας των, μεταβάλλονται βαθμηδὸν εἰς ἔθιμα, ὅπως ἀκριβῶς αἱ σωματικαὶ συνήθειαι μεταβάλλονται εἰς ἔξεις. Καθὼς ἡ ἔξις εἶναι δευτέρα φύσις τοῦ σώματος, τοιουτοτρόπως καὶ τὸ ἔθιμον εἶναι δευτέρα φύσις τῆς ψυχῆς. Τόσον βαθέως ριζοβολεῖ εἰς αὐτήν, ὥστε ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται κατὰ τὸν λεγόμενον νόμον τῆς ἐπιβιώσεως, ἂν καὶ τὰ ἀρχικὰ αἷτια ἐλησμονήθησαν πρὸ ἑκατοντάδων καὶ χιλιάδων ἐτῶν. Ὁ χριστιανισμὸς, ἢ κατ' ἐξοχὴν θρησκεία τοῦ πνεύματος, κατεπολέμησε τὰ εἰδωλολατρικὰ ἔθιμα, ἐν τούτοις ὅμως μερικὰ ἐξ αὐτῶν διετηρήθησαν, διότι χιλιάδες χρόνια ἔζησαν εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐκαλοῦντο νὰ δεχθοῦν θρησκείαν πολὺ ἀνωτέραν τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως τῶν περισσοτέρων. Ἐνα ἔθιμον δὲν καταργεῖται εὐκόλα ἀπλῶς μὲ τὴν λέξιν ἀπαγορεύω, ἀλλὰ μόνον ὅταν μεταβληθῇ ριζικῶς ἢ σκέψις τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς τὰς ἐπωδάς. Ἡ ἐκκλησία τὰς ἐπολέμησε καθὼς κάθε μαγικὴν προᾶξιν διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν πατέρων καὶ τῶν συνοδικῶν ἀποφάσεων καὶ εἰς τοὺς γόητας ἢ ὡς τοὺς ὀνομάζει ὁ Βαλσαμῶν γητευτὰς ἐπέβαλε αὐστηρὰς τιμωρίας,¹ δὲν κατάρθωσεν ὅμως νὰ τὰς καταργήσῃ. Ἐκ παραλλήλου πρὸς τοὺς ἔξορκισμοὺς ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ ἐκεῖναι διὰ μέσου ὄλων τῶν αἰώνων, εἶναι δὲ καὶ σήμερα κοινόταται εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα γητέματα ἢ γητεῖες ἢ ξόρκια.

¹ Χρυσοστ. «περὶ τῶν κληδονισμοῖς ἢ περιάρτοις ἢ ἐπωδαῖς κεχρημένων» παρὰ Migne 49, 240 — ΣΤ' Οἰκουμ. Συνόδ. Καν. 61 — Συνόδ. Ἀγκύρ. Καν. 24 — Βαλσαμῶν εἰς Καν. 65 Μ. Βασιλείου.

Ὅσον καὶ ἂν τοῦ μὲν ἐκκλησιαστικοῦ ξορκισμοῦ μόνον μέσον ἦτο ἡ θεία δύναμις, τοῦ δὲ λαϊκοῦ ξορκιοῦ κύριον μέσον ἡ μαγεία, ἐν τούτοις, ἐπειδὴ ἐπεδίωκαν τὸν ἴδιον σκοπὸν, ἦτο φυσικὸν ἐκτὸς τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιδράσεως νὰ γίνῃ καὶ ἔξωτερικὴ ὄχι μονομερῆς καθὼς ἡ πρώτη, ἀλλ' ἀμοιβαία. Καὶ τὰ μὲν ξόρκια προσέλαβαν μαζί μὲ τὸ νέον αὐτὸ χριστιανικὸν ὄνομα καὶ χριστιανικὴν μορφήν. Ἦδη ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Χρυσοστόμου ἢ καὶ παλαιότερα αἱ ξορκίστριες τοῦ λαοῦ ἀντὶ τῶν παλαιῶν μαγικῶν ὀνομάτων ἐπικαλοῦνται τὰ ὀνόματα τοῦ Θεοῦ, τῆς Θεοτόκου καὶ διαφόρων ἁγίων.¹ Ἀπὸ δὲ τὰ σημερινὰ ξόρκια τὰ περισσότερα ἀρχίζουσι ἀπὸ ἐκκλησιαστικῆς ἢ γραφικῆς φράσεως, καθὼς «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», «δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι», «ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ εὐθές, ἡ παναγία τριάς καὶ μία θεότης», «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος», «Ἥλι, Ἥλι, λαμὰ σαβαχθανὶ» κλπ.,² κατόπιν δὲ ἀκολουθοῦν ἐπικλήσεις ἱερῶν ὀνομάτων, μαγικαὶ λέξεις καὶ μαγικαὶ πράξεις. Οἱ δὲ ξορκισμοὶ ἐδανείσθησαν ἀπὸ τὰ ξόρκια μερικὰς φράσεις τυπικὰς. Εἰς τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ τὸ δαιμόνιον ἢ ἡ ἀρρώστεια ξορκίζεται ὄχι μόνον νὰ βγῇ ἀπὸ τὸ πλάσμα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ φύγῃ πολὺ μακρὰν, νὰ πάγῃ ἔς τὰ ὄρη, ἔς τὰ βουνά, ἢ ἔς τ' ἄγρια βουνά, ἔς τὰ ἔρημα λαγκάδια, ἢ ἔς τὰ ὄρη, ἔς τὰ βουνά, ἐκεῖ πού γάττα δὲν νιαουρίζει, σκυλλὶ δὲν ἀλυχτάει, ἢ σὲ ὄρη, σὲ βουνά, σὲ λαγκάδια, ἐκεῖ πού κοκκόροι δὲ λαλοῦν, ἢ ἔς τὰ ὄρη, ἔς τὰ βουνά καὶ ἔς τὰ βάρθη τῆς θαλάσσης, ἢ ἔς τὰ βάρθη, ἀνάμεσα πελάου, ἢ εἰς γῆν ἄκαρπον καὶ οὕτω καθέξης. Ὅμοιος καὶ οἱ Βυζαντινοὶ ἐξώρκιζαν τὸ κακὸν νὰ πάγῃ «ἔς τὰ ἄγρια ὄρη, ἔνθα σημαντηρίου φωνὴ οὐκ ἀναβαίνει» ἢ «ἔς τοῦ Ἄραράτ τὸ ὄρος, ὅπου σημαντηρίου φωνὴ οὐκ ἀκούεται, ὅπου ἀλέκτορος φωνὴ οὐκ ἀκούεται»³ ἢ «πέραν τοῦ Ἰορδάνου» ἢ «εἰς καύσιον ὄρος, ὅπου φωνὴ οὐκ ἠχεῖ καὶ οὐκ ὑπάγει οὐδὲ σκύλλου λαλία οὐδὲ ἀνθρώπου πνοή, εἰμὴ ἀγέλη δαιμόνων».⁴ Πρέπει ὅμως τὰ προχωρήσωμεν καὶ πέραν τῶν Βυζαντινῶν. Εἰς ἀρχαίαν ἐπωδὴν κατὰ βασκανίας ἵππου ξορκίζεται τὸ κακὸν μὲ τὰς φράσεις «βαῖνε, ἔξελθε, ἀπόστηθι ἀπὸ τοῦ περιαιπτομένου ἵππου... ὅσον ἢ γῆ ἀπέχει οὐρανοῦ».⁵ Ἀνερχόμενοι δὲ ἀκόμη περισσότερον μέχρι τῶν ἀρχαιοτάτων ἑλληνικῶν χρόνων εὐρίσκομεν εἰς τὰ πρῶτα μνημεῖα τοῦ λόγου τὰς ἰδίας φράσεις.

¹ Χρυσοστ. ἀνωτ.

² Δελτίον Λαογραφίας Α, 698. Β, 129, 187, 465. Γ, 664. Δ, 38, 523, 532 κέξ. — Στίλπ. Κυριακίδου, Ἑλληνικὴ Λαογραφία, ἐν Ἀθήναις 1922, τόμ. Α, 100 κέξ.

³ E. Legrand, Bibliothéque Grecque Vulgaire, Paris 1881, τόμ. 2, 17 καὶ 19.

⁴ Fr. Pradel, Griechische und süditalienische Gebete σελ. 22.

⁵ Heim, Incantamenta magica graeca et latina ἐν Jahrbücher für classische Philologie Supplementband XIX, 477.

Εἰς τὸν Ὅμηρον ἡ ἔνοχος Ἑλένη, ἡ αἰτία τοῦ μακροῦ καὶ καταστρεπτικοῦ Τρωικοῦ πολέμου, ἐξορκίζει τὸν ἑαυτὸν της ὡς ἑξῆς

*ὣς μ' ὄφελ' ἤματι τῷ, ὅτε με πρῶτον τέκε μήτηρ,
οἴχεσθαι προφέρουσα κακῇ ἀνέμοιο θύελλα
εἰς ὄρος ἢ εἰς κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης,
ἔνθα με κῦμ' ἀπόερσε πάρος τάδε ἔργα γενέσθαι.¹*

Ἐπειδὴ ταῦτα λέγονται ὑπὸ τύπον εὐχῆς ἀνεκκληρώτου, ὁ Heilm, ὅστις ἡσυχολίγη εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ἀρχαίων ἐπωδῶν,² δὲν τὰ ἐπρόσεξε διόλου, ἀλλὰ κατὰ τὴν γνώμην μας αἱ φράσεις «εἰς ὄρος ἢ εἰς κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης» προέρχονται ἀπὸ ἐπωδῆν.

Ἄς ἔλθωμεν τώρα καὶ εἰς τοὺς ἐξορκισμοὺς. Εἰς τοὺς φερομένους ἐπ' ὀνόματι τοῦ Χρυσοστόμου λέγεται «ὁ Θεὸς . . . ἐπίταξον τοῖς πονηροῖς καὶ ἀκαθάρτοις πνεύμασί τε καὶ δαίμοσιν ἀποσιτῆναι τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος τοῦ δούλου σου . . . φυγαδευθεῖσαν ἐν τῷ ὀνόματί σου τῷ ἁγίῳ . . . ἐπιτιμᾶ σοι Κύριος, διάβολε, φρίξον, τρόμαξον, φοβήθητι, ἀναχώρησον, ἐξολοθρεύθητι, φυγαδεύθητι». Ἐπίσης εἰς τοὺς ἐξορκισμοὺς τοῦ Μ. Βασιλείου «ὄρκίζω σε, πνεῦμα ἀκάθαρτον, ἔξελθε καὶ ἀναχώρησον ἀπὸ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ . . . φοβήθητι, φύγε, δραπέτευσον, ἀναχώρησον, δαιμόνιον ἀκάθαρτον καὶ ἐναγές . . . μὴ ὑποστρέψης . . . ἀλλ' ἀπελθε εἰς γῆν ἄνδρον, ἔρημον, ἀγεώργητον, ἦν ἄνθρωπος οὐκ οἰκεῖ, Θεὸς μόνος ἐπισκοπεῖ». Καὶ μόνον αἱ τελευταῖαι λέξεις δὲν ἀφήνουν ἀμφιβολίαν διὰ τὴν ἀλήθειαν τῶν λεγομένων.

Ἡ ἑξωτερικὴ αὐτῆ ἀλληλεπίδρασις δὲν μετέβαλε καθόλου τὴν οὐσίαν, διότι οὔτε τὰ ξόρκια ἀπέβαλαν τὸν μαγικὸν χαρακτήρα ὑπὸ τὴν νέαν χριστιανικὴν μορφήν οὔτε οἱ ἐξορκισμοὶ τὸν καθαρῶς θρησκευτικὸν χαρακτήρα ὑπὸ τὴν φρασεολογίαν ἐκείνων.

Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

¹ Ἰλ. Ζ, 345 - 348.

² Ἄνωτ.